

Ċens Perpetwu

dramm f'żewġ atti

lil Malta

PERSUNAĠĠI

FREDU
FONZU
ROŻA
IX-XIH
ZAGHŻUGH
TFAJLA
IT-TIFEL
IL-KAPPILAN
ĠIRIEN

Fil-verżjoni li nhadmet fuq il-MALTA TELEVISION SERVICE fit-12 ta' Mejju 1971, hadu sehem fil-partijiet prinċipali dawn l-atturi:

<i>FREDU</i>	<i>Mario Philip Azzopardi</i>
<i>FONZU</i>	<i>Joe Zammit Cordina</i>
<i>ROŻA</i>	<i>Vitorin Galea</i>
<i>IX-XIH</i>	<i>John Dougal</i>
<i>OSSY</i>	<i>George Attard</i>
<i>KATHY</i>	<i>Josette Said</i>
<i>GUŻI</i>	<i>Lino Grech</i>
<i>TIFEL</i>	<i>Henry Zammit Cordina</i>
<i>KAPPILLAN</i>	<i>Paul Mizzi</i>
<i>PRODUZZJONI:</i>	<i>CHARLES ABELA MIZZI.</i>

ĊENS PERPETWU

1 ATT

1 Xena

Fiċ-ċimiterju. Qed jidlam; taqtir tax-xita.

FREDU, ġuvni ta' xi hamsa u ghoxrin sena, liebes libsa skura u mkedda sew, ingravata sewda u faxxa tal-vistu mal-komma tal-ġlekk, jinsab bil-wieqfa hdejn qabar sempliċi, b'kuruna zghira tal-margeriti fuqu. Il-kappillan u l-abbatini jidhru jitbieghdu mghaġġlin. Fuq l-oqbra qrib baqa' xi żewġ nisa xjuħ jitolbu.

FREDU johroġ miċ-ċimiterju. Hu u hierēg rasu mghaddsa lejn l-art harstu taqa' fuq warda friska f'nofs il-moghdija. Jitbaxxa, jiġborha u jibqa' jhares lejha.

Meta jgholli harstu jsib li jinsab quddiem il-monument tas-“Sette Giugno”.

Id-dehra tal-monument tithallat mar-ritratt ta' l-istess monument li hemm fil-kamra tal-kerrejja...

2 Xena

Fil-kamra tal-kerrejja. Dalam sewwa.

Il-kamra hi mdaqqa iżda fqira; tintuza bhala kamra ta' l-ikel, kamra tas-sodda u kċina - il-hitana tal-ġebel kwaži gheri, it-tibjid imqaxxar għal kollox - l-art madum imfarrak mahmuġ. Fuq ix-xellug hemm indana mill-iċken u l-bieb ta' barra li jinfetħ fuq is-setaħ u t-taraġ tal-kerrejja. Imdendla fuq ġewwa mal-bieb hemm ghonnella. Fuq hajt tal-kamra hemm tieqa fil-gholi u minnha jidher il-hajt sfieq tal-bini tal-faċċata jaghlaq kull dawl.

Għalkemm hemm bosta imbarazz, l-ghamara fil-kamra hi mill-anqas; sodda żlugata tal-hadid f'rokna, b'kaxxa tal-birra taħt il-

ġenb ta' ġewwa żżommha biex ma' taqax; mejda miksija bil-linoljum imtebba' u mċarrat, gwardarobba antika u għolja hdejha; rokna oħra tal-kamra hi maqtugħa għaliha b'purtiera skulurita li tiġġerra fuq kanna tal-hadid - fil-kċina, fuklar żgħir b'xi spiritiera tal-pitrolju, borma u bott tal-landa. Ma' ġenb il-fuklar hemm lavaman bi friskatur taħt vit iqattar hdejn xkupa u barmil. Imqassmin mal-hitana hemm mera u xi nofs tużżana inkwatri bl-istampi suwed, ma tafx x'kienu juru - għajr inkwatu mdaqqas tal-Madonna li hemm hdejn is-sodda, b'tahtu xkaffa, tarf ta' xemgħa mohlija u żewġ vażetti b'ilma mahmuġ u fjuri nexfin.

Meta tibda x-xena, l-ewwel ma tidher hija l-pultruna b'dahar għoli li tinsab biswit il-bieb ta' barra. Fuqha hemm mitluq IX-XIH, mirdum taħt kowtijiet u gvieret qodma li jostruh sa nofs sidru fejn hemm ileqqu xi nofs tużżana midalji. Wiċċ ix-Xih hu mgħaddam u nofsu mohbi wara nuċċali kbir tax-xemx. Fuq dirgħajn il-pultruna jixirfu mitluqin bla ħajja s-swaba bojod u nexfin ta' idejn Iix-Xih; ma jagħti ebda sinjal ta' ħajja... għajr qalbu thabbat - tahbita li tidwi mal-kamra kollha, tithallat mal-hoss ta' vit iqattar u kultant xi żarżira ta' horn ta' karozza minn barra t-triq.

Ma' ġenb il-pultruna tax-Xih hemm oħra battala, xall iswed fuqha. Bejn iż-żewġ pultruni tinsab gradenza żgħira, fuqha żewġ gwarniċi, wiehed b'ritratt mehud xi hamsin sena qabel u juri lix-Xih u martu f'jum it-tiegħ; l-iehor ftit akbar, b'ritratt tal-monument tas-"Sette Giugno"; quddiemu hemm peprina ħamra tal-karti ġo vażetti tal-ġamm.

Il-bieb ta' barra jinfetħ (imwahaħ fuq barra jidher li hemm faxxa sewda tal-vistu) u tidhol ROŻA u T-TIFEL. ROŻA, mara ta' xi erbghin sena, liebsa libsa sewda u sempliċi mitluqa fuqha, karkur f'saqajha hafjin, xagħarha miġbud lura f'toppu mberfel. F'id waħda għandha ġewlaq kbir u basket taċ-ċarruta; IT-TIFEL, li għandu xi seba' snin, mgħobbi wkoll bil-basktijiet.

ROŻA ssakkar il-bieb bil-firroll u tersaq lejn il-mejda. Tixgħel il-lampa tal-pitrolju, iżda waqt li qieghda tnaddaf il-ftila tieqaf hesrem tissemma'. Jidwi mal-kamra l-hoss ta' qalb thabbat. ROŻA

thares fiss lejn IX-XIH fil-pultruna, donnha tintebah bih għall-ewwel darba.

TIFEL (ihares lejn IX-XIH): Ma, in-Nannu. (Jagħmel biex jersaq lejha).

ROŽA (izzommu): Oqghod hawn. Mohhok hemm int. (Turi lejn il-bieb.)

ROŽA tibqa' thares ċassa lejn IX-XIH għal ftit, imbagħad ixxengel spallejha, iddur u tibda xogħolha donnu m'hemm hadd fil-kamra. Bil-basktijiet u T-TIFEL magħha, tersaq lejn il-gwardarobba, tiftaħha u tibda tqalleb il-hwejjeġ tan-nisa qodma u użati sew li hemm ġo fiha. Għall-bidu taqbadhom wahda wahda u tippruvahom fuq sidiha donnha biex tara jiġuħiex u kultant titfa' xi wahda fil-ġewlaq. Wara ftit iżda ma tkompli tqis xejn u titfa' kollox bil-addoċċ fil-basktijiet. Meta tlesti ddur għall-kxaxen u tqalleb fihom. Issibhom mimlijin imbarazz, karti sofor donnhom kontijiet, xi portmoni qadim, imrewħa kbira sewda, ktieb tal-knisja ohxon, kuruna tar-Rużarju b'boċċi kbar - ROŽA tixhet kollox fil-basktijiet li T-TIFEL iżomm miftuħin.

3 XENA

It-tromba tat-taraġ tal-kerreġja f'nofs dalma. FREDU jidhol minn barra. Jibda tiela' t-taraġ dejjaq - jitla' bil-mod, passi tqal u għajjenin.

4 XENA

Il-kamra fil-kerreġja.

ROŽA ssib kaxxa tal-landi li darba kienet tal-gallettini, iżda issa ROŽA tisma' xi haġa ċċekċek ġo fiha. ROŽA tmur mal-mejda bil-kaxxa f'idejha, tissara biex tipprova tiftaħ l-għatu ssikkat. Fl-aħħar dan jinfetaħ f'daqqa u mill-kaxxa jtiru 'l

barra ruxxmata buttuni u xi kobob tas-suf. ROŽA, iddiżappuntata, tinżel tiġbor kollox mill-art. Tieqaf hesrem hekk kif tisma' l-passi ta' xi hadd tiela t-taraġ. Tibda tixhet kollox bil-heffa ġol-basktijiet.

Xi hadd jipprova jiftah il-bieb ta' barra, iżda jsibu msakkar. Ihabbat.

ROŽA tinża' l-karkur u tiġri hafja u bla hoss biex tahbi l-basktijiet fir-rokna bejn il-hajt u s-sodda.

IT-TIFEL (*ihares lejn il-bieb*): Ma. Hemm xi hadd, Ma.

ROŽA ssikktu bil-herra. Tressaq malajr siġġu mal-mejda u taghmel biex taparsi qed tqum u tilbes il-karkur. Aktar tahbit mal-bieb. ROŽA toħroġ kuruna tar-Rużarju mill-but u tersaq lejn il-bieb.

ROŽA: U ġejja! Ġejja għall-erwieh!

Tiftah il-bieb. Jidhol FREDU iżda jieqaf fl-intrata, ihares suspettuz lejn ROŽA.

ROŽA: Huwa int, Sur Fred. 'Ġà spiċċa kollox?

FREDU jidhol passejn 'il ġewwa, għajnejh mill-ewwel ifittxu lix-XIH.

FREDU (*idur fuq ROŽA*): Għalfejn sakkart?

ROŽA tmur lura mal-mejda u tpoġġi bil-qieghda fuq is-siġġu, il-kuruna tar-Rużarju fuq hoġorha.

ROŽA: Ma kienx hemm bosta nies, hux? U lanqas fjuri jkolli nġhid. Miskina s-Sa Kuncett - hi riedet li ma jibaghtux fjuri iżda. Għotjiet għall-karità...

FREDU (*jidhol fuq kliemha*): Għalfejn sakkart?

ROŽA: Tajba din - ma ridtx li tmur għajnejja bija u dal-qanfud (*turi lejn IT-TIFEL*) jahrabli 'l barra.

FREDU jmur lejn is-sodda, iholl l-ingravata minn għonqu.

ROŽA tqum nofsha mis-siġġu, għajnejha fuq il-basktijiet mohbija wara s-sodda. FREDU jdur u jpoġġi fuq tarf is-sodda.

ROŽA tinżel malajr bil-qieghda. Subgħajha jduru maż-żibeġ tal-kuruna, tgedwed xi haġa, iżda għajnejha fuq FREDU.

FREDU jfittex fil-bwiet imbewqin tal-ġlekk minn fejn johroġ il-warda li kien ġabar miċ-ċimiterju. Ihares lejha għal ftit,

donnu ma jafx x' għadha tagħmel ghandu. Jarmiha. Idahhal idu lura fil-but u johroġ pakkett tas-sigaretti. Fih isib biss sigarett wiehed u bih f'halqu jersaq lejn il-mejda u jkebbu mal-lampa tal-pitrolju.

ROŽA (*titnieghed*): Din zitek ukoll, kif kellha thallina. Ma kienx hemm bosta nies, hux?

FREDU jdahhan, ihares mal-kamra.

FREDU: Int tista' tmur issa. Niehu hsiebu jien lix-xih. (*Pawsa - ROŽA ma titniffisx*) Grazzi talli qghadt mieghu, Rož.

ROŽA mitlufa tgedwed ir-Rużarju.

FREDU: Ghedtlek grazzi talli qghadt mieghu! Tista' tmur.

It-talb ta' ROŽA jizdied fil-herqa. FREDU jkun se jdur fuqha meta jilmah il-kexxun imbexxaq tal-gwardarobba. Jersaq lejha u jifthu. Jaghti daqqa t' ghajn fih, jagħlqu u jiftah il-bibien tal-gwardarobba - battala kwaži għal kollox. FREDU jzekzek; fehem kollox.

Idur ihares madwar il-kamra, donnu jfittex xi haġa. Jersaq lejn l-inkwatri mal-hitan, jaqlagħhom, ifittex warajhom u jqeghedhom lura f'posthom. Ikun se jagħmel l-istess bl-inkwatu tal-Madonna meta jidher jerga' jibdielu u minflok idur lejn is-sodda. Iqalleb fil-friex, ifittex taht is-saqqu u l-imhaded.

ROŽA: X'int tagħmel?

FREDU jkompli jfittex. L-ewwel itektek mal-madam bit-takkuna taż-żarbun, imbagħad jinżel gharkobbtejh hdejn is-sodda. Jittawwal taħta u jipprova jiġbed 'il barra l-kaxxa tal-birra, iżda jsibha mhaxkna iebsa wisq.

ROŽA: Attent, dik ruh ommha fi snienha dik is-sodda...

FREDU iżda diġà taha ġibda kbira bil-herra u hariġha 'l barra. Is-sodda titbandal fuq tliet saqajn u tixxengel għal fuqu.

ROŽA (*tersaq lejn is-sodda*): Eh, hemm ahna! Nista' naf x'inti tfittex? Imissek tisthi! Sal-bierah stess kien għad hemm tistrieħ fuqu dik ir-ruh qaddisa tas-Sa Kuncett dak is-saqqu. 'Qas rispett lejn il-mejtin m'ghad għandek?

FREDU jqalleb fil-kaxxa tal-birra. Kulma jsib huma gazzetti u

rivisti qodma, xi strapozz bla sura u rumanzi antiki ghadhom faxxikli. Iddiżgustat jitlaq kollox fl-art. Izda kif ikun se jqum bil-wieqfa jilmaħ il-basktijiet ta' ROŻA n-naħa l-oħra tas-sodda.

FREDU: Dawk x'inhuma?

ROŻA tghaġġel biex tihodhom izda FREDU jaqbeż hafif minn fuq is-sodda u jilhaq qabilha. Jaħtaf basket.

ROŻA: Ġibu 'l hawn dak! Dawk tieghi. Ġibhom, dimonju ta' l-infern!

FREDU: Aqtagħha trid! *(Jaqleb il-baskett wiċċu 'l isfel fuq is-sodda fejn jaqa' l-imbarazz li ROŻA kienet deffset fih. Mhux kuntent, FREDU jaqbad il-basktijiet l-oħra.)*

ROŻA: Ara itlaqli kollox! Itlaqli kollox!

FREDU *(jaqleb kollox fuq is-sodda)*: Int se taqtagħha jew? Ghandek biex tghidli jmissni nisthi wkoll!

Taqa' l-kaxxa tal-buttuni li jergħu jinxterdu ma' kullimkien.

ROŻA: Ehh!! Issa kuntent, hux! Ja xkupa l'int! Ġib 'l hawn! *FREDU jkompli jqalleb fil-basktijiet izda malajr jintebah li m'hemm xejn jghodd ghalih. Jitlaq kollox u jhalli lil ROŻA tixhet kollox lura fil-basktijiet.*

FREDU: Wiċċ ir-Rużarju ghandek int, Roż. *(Izekzek)* Isthi, Roż. Tisraq lil ziti mejta quddiem l-imsejken żewġha ghax ma jista' jagħmel xejn biex jiddefendi l-propjetà tieghu; isthi, Roż!

ROŻA: Isma min qed jitkellem. *(Tghajbu)* Il-propjetà tieghu - l-imsejken żewġha!... Issa ġej bis-sapun, Fredu ta' qalbi?! Dan minn fejn dar-rispett kollu lejn qrabatek?! U hallina! Dawk tieghi iva. Haqqni xi haġa ta' kemm seftirt dawn is-snin kollha li ili nitqanna b'dik zitek u b'dak l-iżmagat. *(Turi lejn IX-XIH).*

FREDU: Kont hsibtek qed tagħmel kollox f'ġieh il-karità nisraniya, Roż...

ROŻA: U karità kienet; karità mela. Taf daqsi li qatt ma tawni l-belli liri ta' kemm seftirt warajhom; taf hux?

FREDU: Tawk forsi le. Imma Roż... (*Jaghmel sinjal b' idu - irid ifisser serq*) ...Eh, Roż?

ROŻA (*tixtieq tiggranfalu wiċċu*): X'imma imma! Jien qatt ma sraqt xejn taf! Jien idejja ndaf! Xummiema! Mhux bhal ta' xi hadd!

FREDU jibqa' sajjem. Ifittex fil-but għall-pakkett tas-sigaretti imma jsibu vojta. Ifittex fl-art is-sigarett li kien qed ipejjep qabel u li kien waqagħlu waqt li kien qed iqalleb fil-basktijiet. L-ewwel ma jsib hi l-warda li rema ftit qabel. Jiġborha u jhares lejha.

Terġa' tfeġġ id-dehra tal-kuruna margeriti fuq il-qabar; issa mxarrba ghasra, il-fjuri donnhom naqsu, imtajra mir-rih.

FREDU jarmi l-warda u jiġbor is-sigarett, jitfegħu bejn xofftejh, ikebbu u jerġa' jibda jdahhan.

ROŻA (*tgerger wahedha*): Qrast fil-laham il-haj milli jidher. (*Mghobbija basktijiet tersaq mat-TIFEL lejn il-bieb ta' barra.*) Hadt il-grazzi hej, ibni!

FREDU: U mur jekk ghandek! Mingħalija 'gà ghedtlek li m'ghandix bżonnok. M'ghandi bżonn hadd jien.

ROŻA tieqaf fl-intrata.

FREDU jqum f'salt u jerġa' jibda jdur mal-kamra, ifittex fejn ifettillu, iżda did-darba aktar bil-herra, ihalli kollox ta' taht fuq, bibien u kxaxen miftuħin, hwejjeg ma' l-art u inkwatri mxenglin.

Fl-aħhar idur ukoll għall-inkwatri tal-Madonna, jaqilghu u jfittex warajh: xejn. Jitilqu ma' ġenb is-sodda. Jitlef il-heġġa malajr daqs kemm hakmitu; jintelaq iddiżappuntat fuq is-sodda, wiċċu 'l fuq.

ROŻA terġa' tidhol lejn nofs il-kamra tirraġa ftit dak li qala' hu.

ROŻA: Qtajt qalbek mela, gustuż? Nixtieq naf x'kont taħseb li se ssib f'dil-miżerja kollha.

FREDU (*ihares lejn is-saqaf*): Taf daqsi.

ROŻA: Xi tridni naf?

FREDU: Taf, taf, Roż.

ROŽA: Imsejkna s-Sa Kuncett, anki l-aħħar libsa sura ta' nies li kellha hadulha biex difnuha fiha. Hasra.

FREDU: Tghid int ghax kieku kont tihodha int, mhux hekk?

ROŽA: Ilsien hażin! Hasra dil-mizerja kollha ridt nghid.

Pawsa qasira.

FREDU: Tghid x'ghamlu bihom imma? Int imissek taf, Roż.

ROŽA: Xi tridni naf? Ara jien sejra...

FREDU (*iqum bil-qieghda fuq is-sodda*): Taf, taf, Roż. (*Iqum u jersaq lejn ROŽA*) Il-buqxiex, Roż. Fejn hbewh tghid, eh?

ROŽA: Ma nafx x'int tohlom. Sejra jien...

Iddur biex titlaq iżda FREDU jżommha minn idha.

FREDU: Taf, Roż. Il-flus - il-flus, Roż! Kellhom flus dawk itnejn, Roż. Barra l-penzjoni tax-xiħ kellhom xi haġa mrekna hawn ġew żgur. Mhux hekk, Roż? U nahseb li inti - inti taf fejn, Roż.

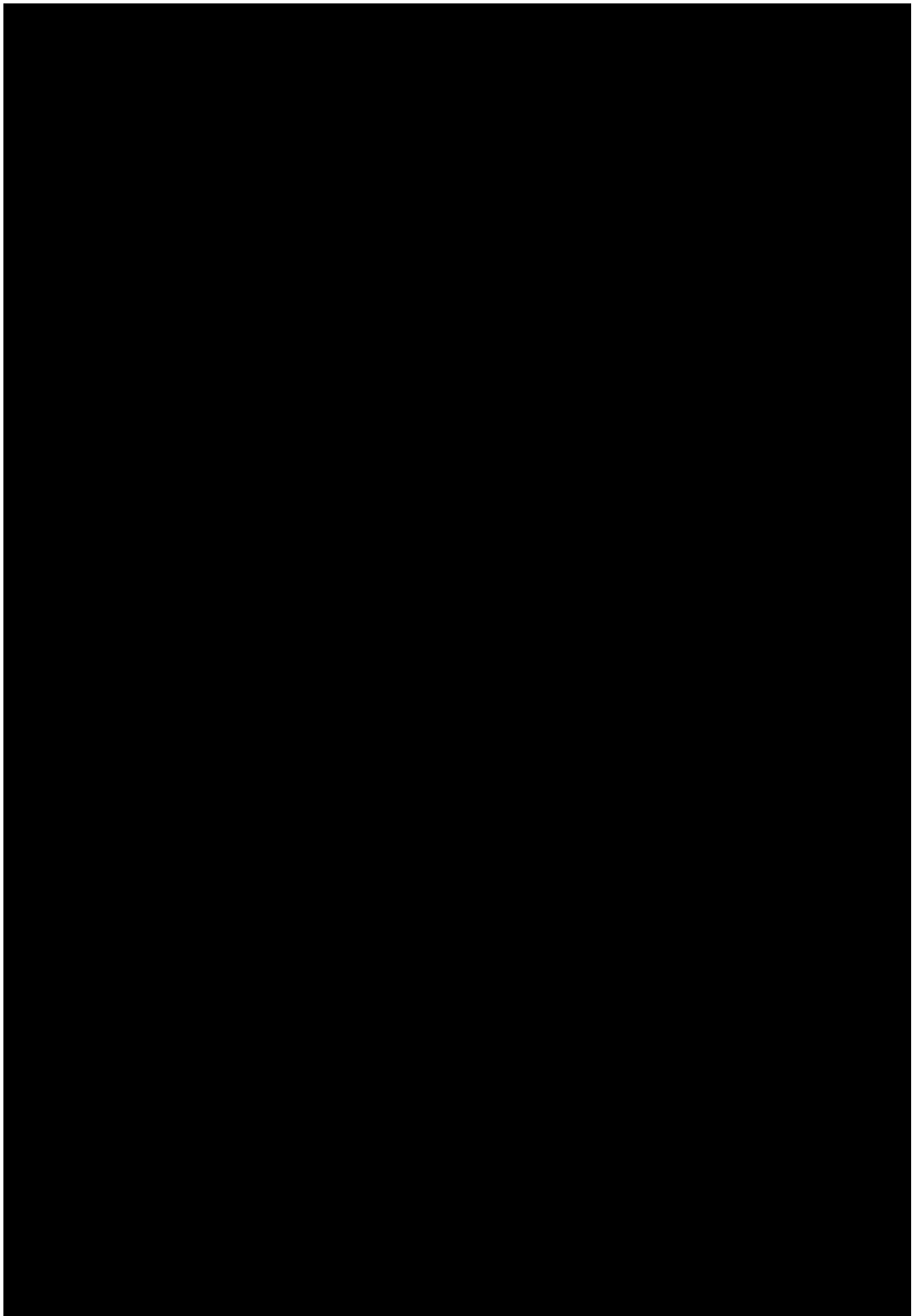
ROŽA (*tidhak*): U x'int tgeżwer! Flus hawn? Din isbah issa! Ma ssibx sold li hu sold hawn ġew, Fred; 'gas jekk iddum tqalleb sal-Ġudizzju universali! Imma kemm bqajt ibleh!

FREDU (*jidhol bejn ROŽA u l-bieb - ma jhallihiex tohroġ*): Iva, flus, Roż! Flus! Naf x'jien nghid jien!

ROŽA: Ara hallini nghaddi. (*FREDU jersaq aktar fuqha*.) Tersaqx lejja, dimonju!

FREDU (*ikompli jsus warajha waqt li ROŽA tingibed lura, iżżomm 'il binha quddiemha*): Xi mkien iridu jkunu, Roż. Ix-xwejha ziti kienet makakka, imma int - int Roż, ma kont xejn anqas minnha. Kont tghassislha - kont tissindikalha kull pass li tagħmel, mhux hekk? Kont tgharrex dejjem warajha... u kont taf fejn kellha l-moħba, mhux hekk, Roż!?

ROŽA (*waslet daharha mal-hajt*): Tersaqx lejja ghedtlek! Jien ma naf xejn. Nahlef! Kieku naf - kieku naf fejn kellha xi flus kont se nikkuntenta ruhi niehu dawk l-erba' ċraret maħmuġin!? (*FREDU wasal fuqha sew*) Jekk trid taf xi

haġa... staqsi lilu! Lix-xih! (*Turi lejn IX-XIH fil-pultruna.*)

Hu jaf aktar minni, ibqa' ċert! Staqsi lilu!

FREDU (*jieqaf - ihares lejn IX-XIH*): U tghid?

ROŽA: Min tridu jaf jekk mhux hu? Dejjem ikkakkmat hemm, jara kulma jsir f' dil-kamra.

FREDU: M'hix idea hażina kieku. (*Jibda riesaq lejn IX-XIH*).

ROŽA thaffef lejn il-bieb, timbotta t-TIFEL 'il barra, iżda teghlibha l-kurżità u tieqaf fl-indana, tara x'se jiġri.

FREDU (*wieqaf quddiem IX-XIH*): X'hemm, Zi? Kont qed tismaghna nahseb. Taf x'qed infittex, hux hekk? Iva, lilek qed nghid - lilek xwejjah, imgezzez hemm ghas-shana, il-midalji jleqqu fuq sidrek, ghanjejk mohbija wara dak in-nuċċali, ma nafux intix haġ jew mejjet, trux jew ġhama - int iva, sieket hemm bla ma titharrek, int taf fejn hbiethom il-flus tghid? (*Pawsa - imbagħad iniżżel wiċċu eqreb lejn IX-XIH*) Ma titkellimx? Fittixt kullimkien, forsi rajtni - smajtni wkoll ikolli nghid, eh? Imma tghid - tghid wara dik il-maskra ġhajjiena ta' wiċċek - tghid qed tiddiehak bina? Ghalxejn tilgħabha tal-mejjet, taf! Ahna nisimghu - qed nisimghuha dik qalbek thabbat. (*Jieqaf jissemma'*) Tismaghha? Tikxfek dik il-qalb; int m'intix mejjet, le! M'intix! (*Jghajjat f'wiċċu.*) Lilek qed nghid, taf! Tkellem! Fejn hbiethom il-flus? Fejn? Fejn?!

ROŽA: Bil-mod, mhux hekk, Fred! (*Tagħlaq il-bieb ta' barra u tidhol lura fil-kamra.*) 'Qas haqq min jismaghna! Mhux hekk...

FREDU: Le? Mela kif? Tghid int, mhux ta' min jahqru, hux? (*Jilgħab b'subġhajh bil-midalji fuq sider IX-XIH.*) Ghax ara hej kemm konna qalbienna; kemm konna kuraġġużi! (*Jaqla' il-midalji u jzommhom fil-pala ta' idejh, imbagħad jiehu l-peprina hamra mill-vazett.*) U din ukoll, tafx - biex żgur ma ninsewx kemm tqabad għalina... biċċa ta' xih żmagat! (*Jarmi kollox fl-art u jaħtaf lix-XIH minn sidru, jgħollih*

*minn fuq il-pultruna u jissussah.) Int se titkellem, jew?!
Tkellem; fejn huma l-flus? Fejn?!*

ROŽA (*tipprova żżommlu idu*): Stenna! Ieqaf, Fred! Ghaddieli
hsieb!

FREDU: Da' x'kien!?

ROŽA: Min jaf... humiex hemm? (*Turi lejn l-imhadda taht IX-
XIH.*)

FREDU (*jitleq lix-XIH bil-herra*): Hemm? Taht l-imhadda?...

ROŽA: Ghaliex le?

FREDU: Malajr naraw.

*ROŽA u FREDU jduru madwar il-pultruna, jippruvaw ifittxu
bla ma jcaqalqu wisq lix-XIH.*

FREDU: Hekk ma se naghmlu xejn. Stenn ftit. (*Jaqbad lix-XIH
u jaqilghu minn fuq il-pultruna u jixhtu bhal xkora patata
fuq il-pultruna l-ohra.*)

ROŽA: Ma jidher li hawn xejn.

FREDU: Aqla' l-imhadda 'l barra!

*ROŽA taghmel hekk u bl-imhadda f'idejha tmur mal-mejda
ghad-dawl. FREDU jiehu l-imhadda l-ohra mill-pultruna fejn
IX-XIH baqa' mitluq fejn tefghu.*

ROŽA (*taghti bil-ponn fuq l-imhadda*): Af li hawn m'hawn
xej'.

FREDU: Ġib! (*Jitleq l-imhadda tieghu fejn lanqas hu ma sab
xejn, u jiehu ta' ROŽA. Ifittex kemm ifittex, ma jsib xejn.
Bir-rabja jcarra l-investa u jaqsam l-imhadda. Rix itir ma
kullimkien.*)

ROŽA: Is-sagramewt! Fejn ix-xjafek hbewhom, nirrahom ma
nafx xiex!...

FREDU (*idur lura fuq IX-XIH - jerga' jahtfu minn sidru*): Dan
- dan jaf! Tkellem int! Fejn!? Jekk m'intix se titkellem!...
(*Jgholli idu, il-ponn maghqud...*)

*Il-bieb ta' barra jinfetah u jidhol is-SUR FONZ: raġel qsajjar
u maghluq, ghandu 'l fuq minn hamsin sena, liebes beritta
f'rasu, libsa u ngravata sewda - hu ukoll ghadu ġej mill-*

funeral. F'idejh ghandu umbrella magħluqa. Jidhol fil-kamra kwazi b'girja, iżda malajr jieqaf soptu jhares madwaru.

FONZU: Hawn x'inhw ġej?!

FREDU jitlaq lix-XIH, iżda ma jweġibx. FONZU jkompli jdawwar harstu mal-kamra - jistagħġeb jara l-herba li hallew warajhom FREDU u ROŻA. Jagħti xi passi 'l ġewwa, bit-tarf ta' l-umbrella jteftef fir-rix imxerred ma' l-art. Imbagħad harstu taqa' fuq is-sodda titbandal fuq tliet saqajn. Idur irrabjat fuq ROŻA.

FONZU: Staqsejt mistoqsija jien! Hawn x'inhw ġej! X'għara hawn ġew?!...

ROŻA: Eeee!! Toqghod iżzebbeġ xejn lejja, int! Jien m'ghandix x'naqsam! Staqsi 'l dak! *(Turi lejn FREDU. Dan jitbissem imqarras imma ma jweġibx għall-akkuża. Jorbot idu fuq sidru.)*

FONZU *(jiġri lejn is-sodda)*: Din min kissirha?! Tafu li din propjetà tiegħi, hux? Tafu li kull hsara li ssir hawn tridu tatu kont lili tagħha?! Mhux biżżejjed ghamiltuhomli miżbla dal-flats! Issa ser tibdew tisfawwax l-ghamara wkoll!?

FREDU: Għax hawn flats saru issa, hux Fonz? Kont naħseb li kerrejja kienet...

FONZU: *Flats* jew kerrejja, jien is-sid hawn! U meta taslu biex titilqu - u niżzu hajr 'l Alla li ma baqax wisq biex! - meta taslu biex titilqu, jew insib kolloxx kif hallejtu, jew b'raskom idur!

FREDU: Tarax, għal dal-gożż raċanċ!

Jagħti daqqa ta' sieq hafifa lill-bieba żghira li hemm hdejn is-sodda - il-bieba tal-kamra tal-banju(!) - u mad-daqqa din taqa' 'l ġewwa imsewsa. FREDU jidhak.

FONZU: Raċanċ tghidlu int, ja biċċa ta'!... *(Jersaq fuq FREDU idejh magħluqin ma' l-umbrella.)*

FREDU: U hallina Nann, trid! *(B'żuffjett inizzillu l-beritta fuq għajnejh.)* Tridx thallina. Lili tiġinix bil-kummiedji, tafx.

Meta taghlaq il-kera mhux dejjem tihodhom flusek?...

FONZU: Iva!!

FREDU: ...Ukoll jekk kien ikun hemm bżonn tagħsarulhom minn demmhom, sa lanqas sold kont tihodhom lil dawk iż-żewġt ixjuħ.

FONZU: Baqax - ma nihux flusi!

FREDU: U int xi haġa hekk kont tistenna biex tiffagghom 'il barra. Imma sa fl-aħhar issa hlist minn waħda minnhom talanqas. Ridt tmur il-funeral tagħha biex tkun żgur li telqet, hux Fonz? Nehhitulek l-inkomdu, tibżax. Issa nistennew biss li l-iehor isegwi l-eżempju tagħha.

ROŻA (*taparsi bdiet tirranġa lix-XIH lura f'postu*): Isimghu daqsxejn kif jitkellem fuq qrabatu! U Santu Spirtu!

FONZU: X'tistenna mill-ġoventù tal-lum, hej? Saru kbar f'daqqa dawn! Ma jafux xi jfisser ġuħ u ġhaks; ma jafux! Sabu s-sodda mifruxa! Ma rawx żewġ gwerer fuq xulxin kif rajna ahna! Ma jafux!...

FREDU: Ma nafux le ahna. Biss jekk intom rajtu ġhaxar snin ta' gwerer, ghamiltu l-bqija ta' ghomorkom tbellgħuomlna bhala skuża għal kulma jinqala' u tiftahru kemm kontu kuragġuži!...

FONZU: Isimghu! Tlablib, żeblih u dmugh: dawn huma ż-żghażaġh tagħna hej! Ma ssibx wiehed minnhom li ma tisimghux igemgem kontra l-gwerer, jibza' minn dellu li għad jasal iż-żmien li hu ukoll xi darba jsib ruhu wiċċ imb' wiċċ mal-mewt! Mur għidilhom jghaddu mill-gwerra li rajna ahna!

FREDU: Hemm ahna! Ftahar hej! Ftahar ghax rajt gwerra shiha. Jew tnejn kienu? Imma bilhaqq l-ewwel wahda kellha tkun il-gwerra li ttemm il-gwerer kollha, mhux hekk? Gwerra glorjuża - il-Kruċjati tas-Seklu Ghoxrin! U ma kienet xejn għajr biċċerija glorifikata! Ftahar hej mela,

ghax ghandek biex!

ROŽA: U xi jkolli nisma' fi xjuhiti! Ahjar nara mmurx 'l hemm. (*Tiġbor il-basktijiet, tiġbed IT-TIFEL lejn il-bieb.*)

FREDU: Mur, Rož, mur. U žommu sewwa dak il-basket, tafx. Il-barka mieghek; hekk jew hekk kulhadd irid jghix.

FONZU: Eh? X'jiġifieri?... Stenn ftit, Rož! Hemm x'ghandek?

ROŽA: U xejn! (*Timbotta T-TIFEL u ġġebbd u minn widnejh.*) Iftah dak il-bieb int, qisek mitruh!

FONZU: Ghedtlek stenna, Rož! Lilek qed nghid! X'ghandek hemm ġew?

ROŽA: Isma', inti x'inh i affarik? 'Qas li kont il-ġustizzja!

FONZU: Jien il-ġustizzja hawn ġew sakemm kull biċċa raċanċ li hawn hi tiegħi. Iftah ha nara xi bramt!

ROŽA: Xejn minn tiegħek, ibqa' ċert! Bramt sabih! Erba' ċraret u xi denduliet - dak kull m'hemm. Kienet wegħdithomli dik ir-ruh qaddisa tas-Sa Kuncett...

FONZU: Issa naraw. (*Jehodilhal-basktijiet u jmur mal-mejda.*)

ROŽA (*li FREDU*): Stajt għimt ilsienek int ukoll!

FONZU jqalleb fil-basktijiet sakemm il-kaxxa tal-buttuni tinqaleb u ta' ġo fiha jinxtered ma' kullimkien.

ROŽA: Eh, eh, eh! M'hawnx għalik! Tarmuholmli mit-tieqa jonqoskom dawk il-mishutin erba' buttuni! Ġib 'l hawn; ġib!

FONZU (*iwarbilha u jhalliha tiġbor kollox*): Ma tistax tlumni lili jekk noqghod attent li hadd ma jisraq li hwejġi. Lili hadd ma jghaddini minn ghajn il-labra, Rož.

ROŽA: Minn xi msella jghadduk lilek! Li ma nghidlekx ukoll! (*IT-TIFEL jersaq jagħtiha xi haġa li ġabar.*) Biex ġej?... Hallik mill-midalji! Iġbor il-buttuni int!

FONZU (*jieħu minn idejn IT-TIFEL uħud mill-midalji li baqagħlu*): Imisskom tistħu - dik hi. Għarukaža! Anki raġel aġħma, maġħtub u trux tisirqu lu l-hwejjeġ minn fuqu

kieku tistghu. (*Jitfa' l-midalji fil-but tal-ġlekk tieghu.*)

FREDU: Xi trid tagħmel la haddiehor lehaq seraqlu l-portafoll
- biex ma nghidx ġiehu wkoll.

FONZU: Le, inhallihom biex tobormuhom intom mela! Int issa
tiddaqqaq, żaghżugh. Ma kontx tagħmel hekk kieku zijuk
kien għadu fl-ahjar tieghu. Kien raġel dan - imma raġel
tassew, taf. M'għadx baqa' rġiel bħalu!

FREDU: Xi swietlu rġulitu kollha? Arah hemm, gozz ghadam
mixhutin f'rokna; ma jaqlax ghajnejh minn fuq dawk ir-
ritratti, kuntent jikkontemplahom mis-sebh sad-dlam, basta
għandu dawk l-erba' biċċiet landa fuq sidru li jankrawh
ma' l-imghoddi - is-“Sette Giugno”, l-“Otto Settembre” u
l-bqija tal-holm tieghu kollu! Xejn ghajr holm fieragh!

FONZU: Id-demmi ta' missirijietna jitlob haqq ta' kliemk,
Fred! Imissek tisthi!

FREDU: Jekk ma nafx kif, it-tort mhux tieghi. Hadd m'
għallimni.

FONZU: Taf li tinsab quddiem wiehed mill-ftit li kellhom il-
kuraġġ jissieltu mal-barrani għad-drittijiet tagħhom; tafu
dan hux? Ma nghidlekx kemm ra ma' wiċċu - saħansitra
tturufnawh! Kien darbtejn deputat tal-Kamra, biex ma
nghidlekx ukoll li kien ministru tal-... tal-... insomma,
ministru ta' xi haġa kbira! U matul il-gwerra mbagħad!?...
Uuu! Dik qlubija! Dak kuraġġ! Tilef żewġ uliedu fit-
taqbid; żewġ ulied tilef!

FREDU: Ikolli nghid aktar haduha bi kbira uliedu dik it-telfa
- huma li mietu. Hu baqa' haj - jekk tista' ssejjahlu haj.
Hares lejha; qatt rajtu jitharrek int, ghidli? Qatt rajtu jagħmel
xi haġa? Qatt! Imma ghax għandu biċċtejn landa fuq sidru,
ghax xaghru issa bjad u jixhed gherf u ghomor, allura
kulhadd jghid kemm kien kbir - kemm kien qalbieni!
Imma min jghidilna li għadu haj kieku mhux ghax nisimghu
dik qalbu thabbat - thabbat bla heda? Kultant... kultant

meta nidhol hawn ġew u nsibu mill-ewwel quddiemi qisu monument, għajnejh maghluqin taht dak in-nuċċali, imniffsejh ma jitharrkux, ngħid: Hawn ahna, miet sa fl-ahhar! Miet! Doqqu t-trombi - miet!

ROŻA: U Santu Spirtu!

FREDU: İzda mbagħad, meta f'widnejja jiskot id-diwi u t-twerdin tal-ħamba tat-triq mnejn dħalt, imbagħad fis-sikta ta' dil-kamra nisma' hoss, tahbita, sejra: Tum-tum, tum-tum, tum-tum!... Bil-mod, izda tidwi mal-kamra kollha: Tum-tum, tum-tum, tum-tum... Qalbu thabbat. U ninduna li għadu ma mietx! Għadu ħaj!

ROŻA: U barra minn hawn is-siegha ta' dal-ħin! Kieku int dak li tixtieq - biex tehles minnu u titlaq.

FREDU: Jien biss nixtieq hekk, Roż? Ma xebbghekkx lilek ukoll? Ma ddejjaqtx issefter warajh, jum wara l-iehor? Ghidli; x' inhu li jorbotna mieghu lilna lkoll? Ghaliex jien ma naqbadx u nitlaq, imur lejn il-Kanada hdejn hija? Imma le - nibqghu hawn ilkoll, imdawrin mieghu, naraw li ma jmutx, ngħassu l-ħin kollu li dik it-tahbita ta' qalbu ma tibdiex tnin. U malli jqahqah xi ftit, darba f'elf qamar, tarana nishtu dawk il-hames xelini tat-tabib izda mmorru niġru ngibuh li ma jmutx taht għajnejna dan ix-xih u n-nies tghid bina għax ittraskurajnieh! X'qed nistennew biex nehilsu minnu? Li jiġrilna bħal ziti li ghamlet ghomorha ddu bih sakemm ma felhetx aktar u għotrot f'daqqa u sabet ruhha d-dinja l-oħra?

ROŻA: Minn daqshekk għandek raġun - darba f'ghomrok! Hliet ħajjitha ddu bih, u dik hi. Dejjem tghasses madwaru kienet - u meta ngħid tghasses tafx, tghasses tassew! Xejn ma kien jaharbilha minn dak li jsir madwarha. Ma kenitx thallih waqt wiehed wahdu!

FONZU: Kien jixraqlu kull ma ghamlet mieghu. Raġel kbir kien! Eh, niftakar fl-imghoddi...

FREDU: Taghmel hazin. L-imghoddi miet. U kieku dan kien tassew ir-raġel kbir li dejjem tghidu li kien, kieku hu stess kien jghidilna, "Itlquni lili; fendu ghal raskom!" Imma ma jistax jistenna li nibqghu ghal dejjem marbutin mieghu, nahlu hajjitna biex inżommu haj, waqt li ahna qed immutu! Kien jaghtina l-helsien! Int Roż ma tibqax isseftirlu aktar kieku, jien nerhilha lejn il-Kanada u Fonzu jikri dil-kamra...

FONZU: Mhux li kien! Ili tant nistenna! Izda mhux hafif daqs kemm tghid int, Fred, li tehles mill-imghoddi.

FREDU: Tort taghna. Ghax flok nippruvaw ninhallu, aktar norbtu lilna n fusna ma' l-imghoddi...

FONZU: U tahseb int li jien ma ppruvajtx ninhall - u nghid ippruvajtx! Elf proġett ghamilt ghal dan l-appartament ghal meta jmut dak ix-xih. X'dawra ndur m'hawn ġew kieku! Innehhi dak il-qabda raċanè imsewwes - dak l-imbarazz bla sura - inkahhal u nbajjad kullimkien mill-ġdid; palazz naghmlu hawn ġew kieku!

FREDU: Kieku! Imma safrattant ghadek m'intix is-sid.

FONZU: Sakemm dak ma jmutx, le, m'iniex is-sid, imma wara li jmut - ghax sa fl-ahhar, xi darba, irid imut 'k Alla jrid! - u meta jmut dan l-appartament fuqi jaqa'!

ROŻA: Huwa jien smajt li int diġà bdejt tfittex biex twellih hawn, Sur Fons.

FONZU: Nahseb fil-ġejjieni jien, Roż; nahseb fil-ġejjieni.

ROŻA: Ma titlifix żmien kieku int, le.

FONZU: Ghandi kull dritt; wara kollox hawn ġew malli jmut dak...

FREDU: ...Se jaqa' fuqek. Iva, 'gà ghedtilna. Imma nahseb li jaqa' tassew hawn ġew kollu fuqek u dak ikun ghadu ma mietx. Jaqa' s-saqaf, iċedu l-hitan u hu jkun ghadu hawn, lest biex iġebbed hajtu sa' l-eternità.

ROŻA: Hajtu jġebbdih kemm irid Fred, izda lili ma jdumx

wisq isibni nsefter warajh. Kun af li issa tassew xbajt. Mhux biżżejjed għandi x-xogħol ta' dari; kemm se ndum niġri minn hawn għal hemm, nitla' turgien bla bżonn? Issa nfnejt!

FREDU: Jekk qed tipprova tisloħli xi żewġ xelini iżjed għal dak li qed tagħmel max-xjuħ tiegħi, Roż, sejra mqarrqa. Sib bank fallut, j'ommi. U issa li naqset ix-xiħa u għandek biss 'il dan x'tieħu hsieb, issa tonqos tista' l-paga tiegħek, Roż.

ROŻA: Paga! U jsejhilha paga - dawn il-hames xelini li jagħtini! Li ma kenitx il-kuxjenza tiegħi li ma thallini nara 'l hadd fil-miżerja bla ma nġinu, kieku ma kontx nirfes minn dik l-ghatba 'l ġewwa, tibżax!

FREDU: Tajjeb mela, Roż, ara li tkompli żżommha kwjeta l-kuxjenza. Hames xelini prezz għoli biżżejjed.

ROŻA: Eh iva, ja!!.... Hi, ara aħjar inrażżan ilsieni! Għal dnuċietni xi trid tagħmel. Arani sejra. L-aħjar tagħtih biċċa minn djulek lix-xitan... Eh, u int Sur Fonz, qed niftakar...

FONZU: X'għandi x'naqsam jien max-xitan?

ROŻA: Int taf. Ridt nġhidlek biex tara x'se tagħmel b'dik il-kanna ta' l-ilma. Reġgħet infaqqet dal-lejl. Għandi m'ghola sitt pulzieri ċaflis fil-kċina! Mhux biżżejjed hemm umdià!

FONZU: Kollox sew, kollox sew, Roż. Issa niġi nara xi hsara hemm...

ROŻA: Għax bħal dak li qallu ma tafx! Hemm trid taqla' kollox, Fonz! Jekk tas-Sanià jkunu jafu!...

FONZU: U tas-Sanià - tas-Sanià! Għal kannu tqattar!...

ROŻA: Tqattar sabiħ! Hemm id-dilluvju għandek! Imn'Alla t-fal tiegħi jafu jgħumu, dak li għandek tgħid!

FONZU: Ara imxi - imxi, Roż. Li ma nkellmekx tajjeb ukoll! Ejja naraw x'inhu dan l-ghaġeb kollu!

FONZU u ROŻA jorġu.

5 XENA

FREDU wahdu. Wara ftit iqum idur mal-kamra, iqalleb nofs qalb f'irkejjen li f'hafna minnhom digà fittex. Jieqaf hosbien f'nofs il-kamra. Ihares lejn il-gwardarobba. Jitbaxxa u jhares tahtha. Iqum. Itella' harstu maghha sa ma tasal fuq nett. Jipprova jilhaq b'idejh max-xifer ta' fuq iżda l-gwardarobba gholja wisq. Imur iġib sigġu, iqieghdu hdejha u jitla' fuqu. Fuq il-gwardarobba, 'il ġewwa mal-hajt hemm kaxxa sewda ta' l-injam. Wiċċ *FREDU* jiddawwal malli jaraha u malajr johroġ idejh biex jigbidha 'l barra. Jieqaf f'daqqa u malajr jerga' jiġbed idejh lura hekk kif jisma' hoss warajh. Ihares 'l isfel. *FONZU* jinsab fuq l-ghatba tal-bieb imxarrab ghasra minn qaddu 'l isfel, maktur ma' wiċċu jixxotta l-ilma, bl-umbrella ghadha f'idejh, imxarrba iżda maghluqa... *FONZU*, imghaddab, suspettuz u kurjuż, qed josserva lil *FREDU*.

FREDU (*jipprova jiċċajta*): Deherli - deherli li rajt ftit ta' l-umdità hawn, Sur Fonz. U milli qed nara, marda li tittiehed din; hemm kif inhsilt!?

FONZU: Issa nghidlek kif! Ara, tridx tiġi taghtini daqqa t'id? Dik il-mishuta kannha se timlielna kullimkien. Ikollna naghlu l-main minn isfel. Tinzel int?

FREDU (*jinzel mis-sigġu*): Issa?

FONZU: Le, l-ewwel nistennew jinhela l-ilma kollu tal-gżira, imbaghad naghluh! Issa iva - issa!

FREDU: Kollox sew, kelma ghedtlik. Donnok se taghmiluli int il-pjaċir ukoll.

FONZU: U inzel ftit għall-erwieh!

FREDU johroġ igemgem, iżda *FONZU* jibqa' ftit lura, jixxotta ż-żarbun bil-faxxa sewda tal-luttu ta' fuq il-bieb. Meta jiddritta, għajnejh jieqfu għal ftit fuq il-gwardarobba.

Ix-xifer tal-kaxxa sewda issa jidher mahruġ ftit 'il barra.

6 XENA

L-istess kamra tal-kerrejja. Bil-lejl.

Dlam çappa kwazi kullimkien, ghajr ghal ftit dawl tal-lejl diehel minn barra t-tieqa. Ebda hoss - iżda l-qalb tax-XIH għadha thabbat.

Il-bieb li jaghti fuq is-setah jinfetah iżaqżaq. Tidhol ROŻA nkiss inkiss. Timbotta l-bieb warajha u taqsam il-kamra fis-skiet. Tahbat ma' sigġu. Tieqaf tissemma'. Meta tara li hadd ma semagħha, taqbad is-sigġu u tmur bih lejn il-gwardarobba. Iżda lanqas meta titla' fuq is-sigġu ma tista' tlahħaq mal-gwardarobba, għalhekk tinżel u ġġib il-kaxxa tal-birra minn taht is-sodda. Tqiegħed il-kaxxa fuq is-sigġu u tkun se tixxabbat fuqu meta tisma' l-bieb jinfetah. Thaffef tmur tistahba wara s-sodda.

Jidhol FREDU b'torċa elettrika f'idu. Jixghel id-dawl madwar il-kamra, fuq IX-XIH, fuq il-pultruna battala quddiemu u fl-aħħar lejn il-gwardarobba. Malli jilmah il-kaxxa tal-birra fuq is-sigġu, jinhasad. Jigri jitla' fuq is-sigġu. Jigbed nifs ta' serhan malli jsib li l-kaxxa sewda għadha fuq il-gwardarobba. Jahtafha u jinżel biha. Iżda hu u nieżel taqaghlu t-torċa bil-fixla. Jitlaq il-kaxxa fuq is-sodda u jitbaxxa biex jiġbor it-torċa. Meta jsibha iżda ma jkunx jista' jixghelha. Ikollu jersaq lejn il-mejda biex jixghel il-lampa tal-pitrolju.

ROŻA tiehu ċ-ċans; taqbad il-kaxxa sewda minn fuq is-sodda u titkaxkar gharkobbtejha lejn il-bieb ta' barra. Iżda hekk kif tasal biex toħroġ, FREDU jilhaq jixghel il-lampa u jilmahha. ROŻA tqum tiġri fuq saqajha u tiftah il-bieb. Kif dan jinfetah iżda jinkixef FONZU milwi tnejn fuq l-ghatba - kien qed jittawwal mill-hofra tas-serratura. ROŻA tghajjat ghajta bil-qatgħa u titlaq il-kaxxa minn idejha. FREDU jinxtetet għal fuqha jghajjat bir-rabja hekk kif FONZU wkoll jipprova jiġborha. ROŻA, FREDU u FONZU jsibu ruhhom fuq xulxin fl-art jiġġieldu għall-kaxxa.

FREDU: Itilquha hemm dik! Dik tieghi!

Jirnexxilu jahtafha f'idu izda FONZU jtajjarhielu. L-ghatu jinfetah mad-daqqa u ta' go fiha jtir mal-kamra; jidhru li hemm xi mazzijiet ta' karti marbutin pulit b'lasktu. FONZU, FREDU u ROZA jinxtehtu qatta bla habel ghal fuqhom, ilkoll jahtfu u jittfghu f'hobhom.

FREDU: Tmissu xejn! Hallelin! Itilquhom! Gibuhom 'l hawn!
Dawk tieghi!

FONZU jikkuntenta ruhu b'li lahaq gabar u jipprova johrog, izda FREDU jqum u jaghlaqlu l-bieb.

FREDU: Fejn sejjer int? Hadd m'hu hiereg minn hawn qabel niehu kollox lura! Itlaq kollox hemm, Fonz, ghax b'rasek se jdur! (*Jimbuttah lura bil-herra.*) U int Rož, newwel 'l hawn!

ROZA: Hożż fl-ilma! Din il-paga tieghi ta' kemm seftirt!

FREDU: Afu li b'raskom se jdur! Se naghmel wahda l-lejla jekk ma g'gibuhomx lura!

ROZA: Mela tista' ddum tistenna! (*Titbaxxa biex tigbor karta li waqghetilha minn mazz li gabret.*) Din x'inhi?...

FREDU: X'inhi?... Ghalxejn Rož, m'intix se tghaddini biz-zmien. Itlaq kollox hemm!

ROZA: U tghidli qalbi!... Dawn - dawn mhux flus!

FONZU: Mhux flus? Mela?... (*Johrog mazz karti minn hobbu u jiflih bis-serqa.*)

ROZA (*hi ukoll tifli l-karti*): San Ġużepp ta' Kopertinu!

FONZU: San Filippu Neri!

ROZA: U dan.. San Matthew Evangelista!

FREDU (*mibluh ihares minn wahda għall-iehor*): Af li!!...
Dawn qed jig'gennu!

ROZA: Razztek miġnuna! Dawn santi! Santi! U dawn - u dawn... Dawn kollha santi!

FREDU: Santi?... Ma nemmnekx!

ROZA: U x'ma temminx, ras ommok?! Hawn ara! Dawn flus, dawn?

FREDU jhares lejn is-santi li taghtih ROZA.

FREDU: Santi... (*Johroġ il-karti li heba fil-but.*) Dawn ukoll...
Santi!?

FONZU (*sab mazz ieħor*): Dawn le. Dawn mhux santi donnhom...

ROŻA u FREDU jahtfulu kollox minn idejh.

FONZU: U bil-mod, bil-mod! Le, dawk mhux santi kieku; dawk...

ROŻA: Biljetti!

FREDU: Biljetti tal-lottu!

It-tlieta li huma jitolqu kollox minn idejhom.

ROŻA: Prosit hej. Mur obsor għal dik zitek. Dan it-teżor tiegħek, Fred? Biljetti u santi - ajma j'ommi!

FONZU: Haqqkom! Ma haqqkomx ahjar! Rajtu x'tiehdu bir-reghba!

ROŻA: Hemm hu Pilatu - hasel idejh, hej!

FREDU jkompli jqalleb il-karti, ma jridx jaqta' jiesu.

ROŻA (*lil FONZU*): Meta għedtli biex nidhol jien ha niehu l-kaxxa ma semmejtx reghba, hux Fonz? *Fifty-fifty* ridt! (*Iddur fuq FREDU*) U aqta' jiesek int! M'hemm xejn jghodd għalik hemm. Int ma temmen b'xejn u x-xorti lanqas biss taf fejn toqgħod!

FREDU (*mitluf igedwed waħdu, dejjem ifittex bil-ghama fin-nofs dalma tal-kamra bil-kemm jara fejn sejjer*): Ma jistax ikun. Ma jistax ikun...

ROŻA: Ibleh! Xi hlomt li ser issib f'dil-herba kollha?!

FREDU: Ma jistax ikun, LE! Dil-miżerja kollha - dil-herba biss, le. Jehtieġ ikun hawn xi haġa li tiswa! Xi mkien - xi mkien irid ikun hawn loqma riżq! Ma jistax ikun li dawn waslu biex imutu u ma se jhallu xejn warajhom ghajr miżerja! Ma jistax ikun! Irid - jehtieġ - ma tifhmux li jehtieġ li jkun hawn - li għad insibu xi mkien xi haġa li tiswa?! Xi haġa!!...

FONZU (*biljett tal-lottu f'idu*): Sette - ghoxrin u sej bil-

kwattru.

FREDU: ...Xi haġa li tiswa!

FONZU: Tern bl-gheniebi ta' xelin. Dejjem l-istess kienet tilgħab.

ROŽA: Qatt ma rebhet xejn iżda!

FREDU: Qatt ma rebhet... (*Jieqaf - donnu feġġ raġġ ta' tama.*) Ghaliex? Fejn taf? Fejn taf int, Rož?

ROŽA: X'naf?!

FREDU: Li ma rebhitx - kif tista' tghidu int? (*Jerġa' jibda jfittex mal-kamra b'ferneżija dejjem tikber.*) Forsi rebhet xi darba. U jekk rebhet - jekk rebhet - hawn iridu jkunu! (*Iqalleb u jfittex bħal miġnun.*) Hawn iridu jkunu! Jehtieg - jehtieg li jkunu hawn!

FONZU (*jigri warajh, se jagħtih ferh ta' ġenn jarah iharbat kollox*): Ieqaf - ieqaf ja miġnun! Int hlift li tfarrakli kull m'hawn! Ieqaf jew b'rasek idur!

FREDU (*dejjem iżjed feroċi*): Jehtieg! Jehtieg! (*Ikompli jkisser sa ma jasal hdejn il-pultruna tax-XIH. Itajjar il-peprina u l-vażett, imbagħad jaħtaf l-inkwatu bir-ritratt tax-Xih u martu u jsabbtu mal-ħajt.*)

ROŽA: Le, Fred! Tmissx dawk! Dawk le! Dawk il-mimmi t'għajnejh - kulma baqagħlu fid-dinja!

FREDU: X'jambihom? Jiswew xi haġa forsi? Int stess għedt, Rož - m'hawn xejn li jiswa hawn ġew. Mela kisser u farrak! (*B'rabja ta' sogħba*) M'hawn xejn li jiswa! Xejn - xejn li xejn! (*Itajjar kollox minn fuq il-gradenza. Fl-aħħar jaħtaf l-inkwatu bir-ritratt tas-"Sette Giugno".*)

ROŽA: Le, Fred!...

Izda b'dahru lejn IX-XIH, FREDU ma jintebahx li dan beda jitharrek fuq il-pultruna, jipprova jqum bi tbatija. FREDU jilhaq isabbat l-inkwatu ma' l-art.

FREDU: Kisser u farrak mela! Ma baqa' xejn!

ROŽA (*thares mibluha lejn IX-XIH, wieqaf wara dahar FREDU,*

idejh maħruġin 'il barra biex iżommuh): Fred! X'ghamilt, Fred!?

FREDU: *Kollox spiċċa! Kollox! Darba għal dejjem!*

IX-XIH waqaf bejn bil-wieqfa u bejn se jaqa' wara dahar FREDU.

Il-hoss tal-qalb thabbat għola sewwa.

FREDU donnu jintebah f'daqqa; idur.

Il-qalb thabbat bi tbatija u xejn soda. Idejn IX-XIH johorġu 'l barra jirtogħdu, jitbaxxew lejn l-art lejn l-inkwatru mkisser.

It-taħbit tal-qalb jieqaf zopptu, IX-XIH jibqa' wieqaf għal mument ma jitharrekx, imbagħad jintelaq minn tulu fl-art.

ROŽA: *X'ghamilt b'idejk, Fred!?*

Tinxtehet gharkobbtejha hdejn IX-XIH fl-art. Tipprova tissemmagħlu qalbu. Ebda hoss. Tipprova tghollilu id waħda mill-polz u terġa' titlaqhielu. L-id taqa' ma' l-art - bla hajja.

ROŽA: *Madonna Santissima! Ghamiltha, Fred! Ghamiltha!*

FREDU jhares mibluh.

Id-waħda tax-XIH mifruxa ma' l-art, il-pala 'l fuq; is-swaba għadhom miftuhin, donnhom lesti biex jilqghu xi haġa: l-inkwatru mkisser xibrejn 'l bogħod.

Skiet.

II ATT

1 Xena

L-ghada.

L-istess xena ta' qabel iżda minflok il-mejda, li issa tinsab imwarrba ma' hajt, f'nofs il-kamra hemm il-katafalk; it-tebut miftuh tax-XIH jinsab imdawwar b'bosta xemghat kif ukoll kuruni tal-fjuri lussuži.

Taht it-tebut hemm bandiera kbira Maltija.

IX-XIH jinsab fit-tebut liebes kollox iswed, in-nuċċali għadu f'għajnejh u fuq sidru għandu mdendel serbut impressjonanti ta' midalji jlellxu. Idu x-xellugija tinsab milwija fuq sidru, thaddan kurċifiss, iżda l-leminija tinsab milwija fuqu f'qaghda mhux naturali, is-swaba għadhom miftuhin bhal fl-ahhar ta' l-ewwel att.

ROŽA tinsab bil-qieghda fuq banketta hdejn is-sodda, f'idejha għandha l-ghonnella tax-Xiha u qieghda tqattaghha fi bċejjeċ kwadri kwadri u tqeghedhom ġo boroż żgħar tal-plastik.

Il-bieb tas-setah jinsab miftuh - fuqu wkoll kuruna kbira tal-fjuri u maż-żewġ faxex tal-vistu hemm tnejn ohra, bojod u humor.

FREDU u FONZU, huma wkoll libsin tal-vistu, jidhlu mis-setah.

FONZU (juri lejn ktieb iswed u ohxon li ġab mieghu): Dik l-Onorevoli Bugeja Żammit qed nghidlek. Ara ftit. Dik żgur 'zeta' fil-bidu u fl-ahhar hemm it-'te', ara.

FREDU: Aktar qisha 'esse' milli 'zeta'.

FONZU: U mela forsi Sammut u mhux Żammit. (Jitfewwaq bil-pulit - xorob.) U x'ix-xjafek jimpurtana min kienu u kif jiffirmaw. L-aqwa li ġew!

ROŽA (issikkithom - turi lejn it-tebut.): Xxx! Ftit tar-rispett!

FONZU (lehnu aktar baxx): L-aqwa li ġew, eh Fred.

FREDU (*hu wkoll ftit imlahlah, imma qed jibda jghaddilu*):

Ġew inghid! Biżżejjed tara dawk il-firem kollha!

FONZU: Eh, tara kemm tiswa l-propoganda, Fred!

FREDU (*ičekček il-flus f'kaxxa tal-ġbir li ġab mieghu*): Tiswa, Fonz! Jalla tiswa aktar. X'ma taghmilx dil-ġzira mbierka biex issalva ġiehha.

FONZU (*ičekček il-kaxxa hu wkoll - jikkalkola kemm hemm flus*): Iva m'hemmx xi uffa għalissa - speċjalment meta tqis xi spiża kapitali kelli nohroġ s'issa - eh, imma dan għadu l-bidu! Ha jisbah għada Fred u tara! Dak zijuk minjiera deheb jiswa! Ippjanajtha tajjeb il-kampanja jien, tibżax. Redifussion, televixin, avvizi f'ġurnali indipendenti u m'humieix!... *In grande* trid taghmilhom l-affarijiet, Fred - *in grande* jew xejn!

ROŽA: Eh meta tkun mejjet ma jibqaghlekx għedewwa mbagħad. Kollha hbieb wara - basta jiġu jarawk stendut.

FONZU: Minn daqshekk!... (*Imur lejn il-mejda fejn hemm bosta bikkerini u xi fliexken tax-xorb kważi battala. Iferragh grokk.*) Tiehu ta' l-ahhar, Fred?

FREDU (*jitqarras*): Mhux aktar. Ghandi l-istonku qed jilgħab. (*Idahħal idu fil-but ifittex sigarett. Minflok isib il-margerita bajda, mgħaffġa u midbiela. Ihares lejha - ma jafx kif ġiet hemm. Jarmiha. Jerga' jdahħal idu fil-but u johroġ pakkett ġdid tas-sigaretti. Jiehu sigarett u jpejjep.*)

FONZU *jerga' jferragh - jersaq bit-tazza lejn it-tebut tax-XIH. Jixrob. Minn grizmejh jahrablu hoss stramb - bejn xerqa - bejn dahka.*

ROŽA (*harxa*): X'garalek issa?

FONZU (*jixxotta demgħa minn għajnejh jibbru*): Xejn; xraqt.

ROŽA: Nixtieq naf x'ridtuh dak ix-xorb.

FONZU: X'jiġifieri; jiġu mistednin, irjus kbar bhal dawk u sejjer ma toffrilhomx xi haġa? Il-qalb trid xi haġa biex tfarraġha f'waqtiet ta' emozzjoni qalila bhal dawn, Rož!

FREDU (*qed iqalleb fost ruxxmata ittri*): Dawn rajthom, Fonz?
(*Jiftah u jaqra wahda.*) Kondoljanzi - b'turija ta' soghba
bla qies mill-membri tač-Ċirklu Figli di Melita.

FONZU (*jiġi jara.*): Prosit hej! U din - mill-Onorevoli Manwel
Theuma Falzon.

FREDU (*ittra ohra*): Il-Kavallieri tal-Ghaqda Gran Tron ta'
Pantellerija.

FONZU: Il-Kommandatur Professur Pietru Pawl di San
Secondo, O.L.M., K.K., P.R.I., Ruma.... u l-kumpliment
ta' l-alfabett! Propoganda, Fred! Propoganda!

*ROŽA, l-imqass u l-ghonnella f'idejha, tiġi hdejhom tittawwal
kurjuża.*

FONZU (*ikompli jaqra*): Il-konfratelli tal-Ghaqda tal-Gandlier!
-L-Onorevoli Gakbu... Ukoll! (*Idur fuq ROŽA.*) Ara x'qala'
l-bahar, Roža! Tiftakru 'l dan?!

ROŽA (*taqra.*): Hehh! U nghid! Issa ftakar fix-xih dal-bużżieqa!
Issa li jinsab mejjet? Ghax ma ftakarx kemm ghajru mill-
gurnali u l-pjazzet!

FONZU: Dawn m'hemmx x'tagħmel, Rož. Id tahsel l-ohra.
Allahares tiehu għal li jghidu...

ROŽA: Kollha pezza wahda...

FREDU: Le mhux kollha! Zijjuhi le! Ma kienx bħalhom!

FONZU (*jegħmeż lil ROŽA*): Eh, dażgur li le! Tifhimniex
hażin, Fred! Zijuk ma kienx hekk. Eh, dak kien uniku
imma! Haqqu kulma qed nagħmlu miegħu, eh Rož?

ROŽA: Ara toqghod tegħmeż xejn int. Naf tajjeb x'inhu
ghaddej mir-ras hażina li għandkom! Lil tal-gazzetti
tbellghuhom ghax min jaqbillu jiblagħha jiblagħha,
imma mhux lili taf, Fred!

FREDU: X'jibilghu? Kulma ktibt, Rož, kollu minnu! Intom
stess għallimtuħuli! Kieku ma kienx minnu tahseb li kienu
jiġu daww l-irjus kbar kollha f'dil-miżerja ta' kerrejja!

ROŽA: Dmugh tal-kukkudrilli - dmugh tal-kukkudrilli, Fred!

U int taf tapprofitta ruhek ukoll, Fonz. Int webbiltu...

FONZU: Ara jien ma webbilt xejn, Roż!

FREDU: Webbilni x'jiġifieri?! Mhux intom dejjem ittanbruli kemm kien raġel kbir - hadtuli l-menti ta' rasi! Tajjeb, ikkonvertejtuni sa fl-ahhar! Intbaht x'inhu dmiri issa, Roż! *(Jersaq lejn il-katafalk ta' zijuh. Jiehu l-bandiera f'idejh.)* Ismagħni, oh gżira ingrata! Isimghuni, huti Maltin! Huwa dmir tiegħi iva li nurikom x'raġel kbir kontu qed tkasbru! Ma nhallux aktar il-barrani jiddiehak bina, huti! *(Elegġija: imkeffen fil-bandiera madwar spallejh idur madwar it-tebut)* Nuru lid-dinja li l-eroj tagħna nafu kif inqimuhom - nuruha tabilhaqq! U mhux kif konna se naghmlu ma' l-imsejken zijuhi... Ghax - ghajb ghalina! - imma zijuhi - l-ewwel eroj ta' Malta Indipendenti - l-akbar eroj tas-seklu ghoxrin - dan zijuhi kien se jkollu - nisthi nghidha! - kien se jkollu... funeral tal-fqar! Isthi! Ibki u isthi, oh gżira infeliċi! Ma thossux, huti Maltin, fawra titlghalkom għal wiċċkom quddiem kedana l-ghajb - kedina l-ingustizzja! Mela npattu, huti - inpattu lkoll. Niġbru gieħna quddiem ghajnejn id-dinja u npattu billi kull wiehed minna jagħti l-kontribut tiegħu biex kedana l-eroj tagħna jibqa' mfakkar bil-monument kolossali li se nibnulu. U tabilhaqq nghidilkom li ismu ma jmut qatt u jitniżżel fi Ktieb il-Grajjiet tad-Dinja b'ittri tad-deheb! Huti Maltin...

FONZU *(iċapċap)*: Tad-deheb, hekk hu! M'hawnx ghalik, Fred! Hekk Fred, hekk ghidilhom fil-funeral ghada! Qanqalhom! Urihom li temmen f'li qed tghid!

FREDU *(kiebi)*: Nemmen. U tassew - jien stess - ukoll dal-hin, bil-kemm ma nisthajjilx li ghadni qed nisimghu dak... il-hoss.

ROŻA: X'hoss?

FREDU: Qed nghidlek, dak il-hoss... Kultant, impressjoni ta-mument, imma hekk, donnu nerġa' nisma' dak il-hoss ta'

qalbu thabbat.

FONZU: Qalb ix-Xih?! (*Ma jafx jidhakx jew le*) Ehh - iva eh?

Tara - tara, Roż eh?

FREDU: Qalbu... (*Jissemma' ghal xi waqtiet, imbaghad bhal jistenbah f'daqqa. Jidhak, iżda mhux b'konvinzjoni.*) X'kull wahda, hux? X'ma jpasparx mohh il-bniedem!

FONZU: Eh, dak biex tara kemm int titkellem minn qiegh qalbek, Fred!

FREDU: X'ma... jpasparx. (*Iqieghed il-bandiera lura hdejn it-tebut.*)

FONZU: Qalbek tad-deheb int, u dik hi. Ma stajtx titkellem ahjar.

FREDU: Ma stajtx.

FONZU: Però stajt issemmi li l-idea tal-ġabra għall-monument kienet tiegħi ukoll. S'issa jien biss hriġt sehmi.

FREDU: Ibqa' ċert Fonz li Malta kollha tibqa' tafulek.

FONZU: Iva, senzaltru, imma nippreferi li tibqa' tafuli *int*, Fred - jekk tifhem xi rrid ngħid.

FREDU (*il-kaxxa tal-ġbir f'idejh*): Hekk baqa' jonqos, Fonz. Ahna mbaghad meta niġu biex... insomma, meta nagħmlu l-kontijiet, naqsmu l-ġieħ kollu bejnietna, tihux hsieb.

FONZU: Il-ġieħ, hekk hu. Il-ġieħ. (*Taht l-ilsien*) *Fifty-fifty* flimkien ma' l-ispejjeż, eh.

ROŻA: Tagħmlux kummiedji għal ġieħ wiċċi, tafux. Naf sewwa x'inhu għaddej minn dik ir-ras hażina li għandkom, biex ma tahsbux!

FONZU: Hemm ahna! Allahares kulhadd kien bla fidi bhalek, Roż! Hekk tiġri l-kalunja - il-malafama! M'ghadx baqa' fiduċja fost il-bnedmin, u dik hi! Fejn hi l-onestà - l-integrità ta' żmieni! Is-sinċerità - il-vera rgulija! Fejn hi l-karità Kristjana?!

ROŻA: Hi, fejn taf!

FREDU: Kulma qed nagħmlu huwa biex inqajmu l-kuxjenza

patrijottika ta' pajjiżna! Jehtieg li nies bhal zijuhi jinghatalhom il-ġieh!...

ROŽA: Terġax tibda int! Ahjar hsibtu taghmlulu quddiesa ghal ruhu - u ruhkom ukoll kif tkunu fiż-żifna.

FONZU: Roża, ohti, ma tistax tahseb ghal kolloxx f' din id-dinja. Dak ix-xoghol hallejnieh ghalik. Aktar tinqala' int fejn jidhlu noveni, ġagulatorji u x' naf jien. U milli qed nara 'gà bdejtx ix-xoghol ta' fejda tieghek int. (*Jiehu wahda mill-boroż tal-plastik.*)

ROŽA: Itlaq kolloxx! Imma kemm thobb tbaghbas!

FREDU: Ghaliex? Dawk x'opra ta' karità ssejhillhom int, Roż?

ROŽA: U int ukoll - tmiss xejn! La tridu tafu dawk biċċiet mill-ghonnella tax-Xiha. Se naghmluhom mas-santi taghha u nqassmuhom.

FONZU: B'xejn, Roż?

ROŽA: Ma nafx kemm se johdilna l-istampatur ghas-santi. Jekk jibqa' xi haġa żejda naghmlu quddies jew tnejn għax-Xiha... lil dik ir-ruh qaddiesa tas-Sa Kuncett.

FREDU: Mela sewwa smajt jien. Taf Fonz li din Mena ta' tahtna diġà qed tgħid li dal-lejl ziti Kuncett hollmitha biex tilgħab lottu ma nafx kemm-il numru? Din ziti wkoll, ma titlifx żmien. Kif waslet hemm fuq mill-ewwel tatha għax-xoghol!

ROŽA: M'intomx se thalluni bil-kwiet, hux? Xammejtkom jien. (*Tibda tiġbor hwejjigħa.*) Jien sejra. Sidor qalli li dawk li ghandhom jaghmlu l-velja l-lejla ghandhom ikunu hawn ghal x'is-sebġha. Hudu hsiebhom intom.

FONZU: Ghal għada, għall-quddiesa preżenti kadavri, kellimtu lis-sagrستان?

ROŽA: Għat-tmienja u nofs. Semma' wkoll li se jġib xi tfal mill-orfanatrofju. Qalli li int webbiltu.

FONZU: Jien mela. Sejrin inhassru borma għal melha, jew?

ROŽA: Fi hsiebek. (*Tkun se tohroġ, iżda terġa' lura, tmur lejn*)

il-katafalk u titfi x-xemgħat.)

FONZU: Dawk kif 'gà niżlu sa nofshom, Roż?

ROŻA: X'int taħseb li qed nikolhom jew? Ara li ttuni flushom, tafux; dawk minn buti wara kollox.

ROŻA toħroġ. Tieqaf biss fil-bieb biex tiġbor ġewlaq mimli mbarazz li kellha mohbi fl-intrata. Tiżgiċċa 'l barra.

FONZU (*jilmahha*): Oj hemm, Roż! Mela rgajna koppi!

FREDU: U halliha, Fonz. Kulhadd tiġih sighetu.

FONZU: U int ma tafhomx bhali 'l dawn in-nies, Fred. Li kien għalihom iqaxxruk haj. U jekk thallihom sa l-ghadma jmeximxulek. Ghandek tghid dalwaqt tehles minna lkoll int. Min jaf x'għall-erwieh tghid malli tasal il-Kanada.

FREDU: Meta nasal.

FONZU: Ghaliex? Kemm jista' baqaghlek hawn?

FREDU: Malli nehilsu dil-biċċa xogħol (*juri lejn il-kaxxa tal-flus*) inbewweċ ikolli, irrid jew ma rridx.

FONZU: Tagħmel sew. Mur, mur Fred. Hemm issib xortik.

FREDU: U int tkun tista' tikri hawn - mhux hekk, Fonz?

FONZU: Ma haqqnix? Ili tant nistenna!

FREDU jgħolli spallejh. Bil-mod il-mod jibda tisfira melankonika, waqt li jiġbor minn taht is-sodda l-kaxxa li fiha kienu nstabu l-biljetti tal-lottu u s-santi. Iqalleb fosthom.

FONZU: Isma', mhux sew issaffar hekk, Fred. Ftakar li hawn il-mewt taht das-saqaf...

FREDU: Il-mejtin ma jisimghux. (*Isib fil-kaxxa l-inkwatru mkisser tas-"Sette Giugno". Ihares lejha fit-tul.*) Ma jisimghux...

FONZU: Irrid ngħid, 'qas haqq jisimghuk il-ġirien. Ftit tad-dinjità...

2 Xena

Iż-żaqziq tal-bieb jiġbed il-hars ta' FREDU u FONZU lejn l-intrata. Wiċċ IT-TIFEL ta' Roża jitfaċċa wara l-bieb imbexxaq.

FONZU: Huwa int? Mur ghand dik ommok, isa.

TIFEL: Haw' - haw' in-nies, Sur Fonz.

FONZU: Nies? Ghalija? (*Iqum.*)

Wiċċ IT-TIFEL jisparixxi minn wara l-bieb. Il-bieb jinfetħ u jidhlu Ż-ŻAGĦŻUGH u T-TFAJLA; hu nervuż, liebes libsa pulita, forsi żzejjed, xaghru qed jihfieflu, - hi sabiha u fuq tagħha, iżda mhux ta' intelliġenza partikolari.

FONZU: Hawn, lili tridu intom?

ŻAGĦŻUGH: Skużi, int is-Sur Fonz? Hawn... eh.... (*Jieqaf iċċassat - harstu fuq it-tebut f'nofs il-kamra.*) Eh, le... nahseb hadna żball. Skużawna... (*Ikun se jerga' johrog' iżda T-TFAJLA żzommu.*)

TFAJLA: Skużi, xtaqna nkellmu lis-Sur Fonz. Baghatna Bendu s-sensar.

FONZU: Eh iva! Jien is-Sur Fonz! Qalli Bendu li kellu jiġi xi hadd jara l-flat. Ghaddu, ghaddu. Bonasera.

ŻAGĦŻUGH (*jidhol wara T-TFAJLA*): Bonasera. Milli qed nara ġejna ftit hin hażin. (*Harstu dejjem fuq il-katafalk.*)

FONZU: Hin hażin għala?... (*Jiftakar. Malajr inehhi l-beritta.*)

Iva, hekk hu tabilhaqq. Għadna kemm ġarrabna telfa kiefra. Malta kollha tinsab imkeffna f'soghba profonda. Forsi qrajtu fil-ġurnali?...

TFAJLA: Liema ġurnali? Ahna ma nixtrux hlief...

ŻAGĦŻUGH (*malajr*): Qrajna xi haġa. Kien raġel kbir skond ma jghidu.

FONZU: Kbir?! Eroj kien! Eroj, Alla jahfirlu! (*Jiġbed nifs twil ta' sogħba.*) Il-Mulej jaghtihom il-mistrieħ ta' dejjem. (*Jerga' jdeffes il-beritta lura f'rasu.*) Imma, hekk kellu jkun. Idhlu, idhlu tibzghux. Ghiduli, x'jidhrilkom mill-flat? Jilqghek hux?

TFAJLA: Liema flat skuzi?

FONZU: Tajba din. Isma', intom mhux Bendu ghedtu li baghatkom? Mhux biex tikru hawn ġejtu?

ŽAGHŽUGH: Hawn?!

FONZU: Eh, mela. X'jidhrilkom eh; hux kemm jilqaghkom?

TFAJLA: Eh mela *dan* hu l-*flat* ?

FONZU: Dan eh. Din l-art, dawk t'hemm il-hitana u xi mkien hemm fuq is-saqaf. Dan *flat* insejhulu s-soltu ahna.

ŽAGHŽUGH (*xejn impressjonat*): Eh dan allura.

FONZU: Dan eh. Imma ma tridux tarawh hekk, b'dan l-imbarazz. (*Inehhi xi siggu min-nofs, xi gandlier - jizbarazza.*) Ma tobsrux minn xiex ghaddejna f'dawn l-ahhar jiem. Żewġt imwiet kellna hawn; wahda fuq l-ohra. Ma temmnux x'tahbiet jaqilghu, speċjalment mewta ta' eroj imbaghad. Ghidilhom, Fred!

FREDU: Hekk hu. F'jumejn ma tobsrux x'jinqala', sinjorina. Sinjorina?...

TFAJLA: Kathleen.

FREDU: ...Kathleen. Jien Freddy.

ŽAGHŽUGH (*josserva xi ftit inkwetat liż-żewġ żgħażaġh jiehdu b'idejn xulxin*): Isma', imma dil-kamra biss hawn allura? Bendu qalilna li se nsibu appartamento shih. Semma' kamra ta' l-ikel, salott, intrata!...

TFAJLA: ...Kamra tas-sodda bil-banju u bejt ukoll!

FONZU: U hekk hu! Din araw - din il-kamra tas-sodda (*Juri lejn is-sodda.*) Dik t'hemm il-kamra ta' l-ikel (*lejn il-mejda*) - li tista' sservi ta' salott ukoll! - u dik il-kċina! (*il-fuklar.*) Din t'hawn imbaghad l-intrata! (*hdejn il-bieb ta' barra.*) Eh, hawn mhux żgħir daqs kemm wiehed jista' jaħseb. Naturalment intom m'intomx se żzommu sepulkru shih f'nofs is-salott tul hajjitkom kollha

ŽAGHŽUGH (*ma fehemx iċ-ċajta*): Naturalment.

TFAJLA: Dak ikollu jitnehha, mhux hekk, Freddy?

FREDU: Naturalment.

FONZU (*sarkastiku*): Naturalment. Qed nara li għandkom ideat ċari dwar arredament modern.

TFAJLA: Oswald tieghi ghandu istint mill-aqwa ghal dik li hija prattikabilità.

FREDU: M'ghandix dubju.

FONZU: Insomma, iva mela, u din il-kamra tal-banju. (*Ikompli juri lejn il-bieb hdejn il-kċina. Ibexxqu.*) Tatux każ dal-ftit imbarazz hawn ġew; kif qed nghidilkom, jekk tnehhu dak il-barmil u dik l-iskuża xkupa ibqgħu ċerti li jkun hemm fejn tidhol persuna ta' talja medja.

ŽAGHŽUGH: Iva, jista' jkun. Imma milli qed nara morna mqarrqin. Hsibna li se nsibu tlett ikmamar imdaqqsin sew. U barra dan jidher li hawn se jkollna nduru dawra sew ma' dil-kamra qabel issir abitabbli.

FONZU: U le, le. Bi ftiit tibjid malajr tirranġa kollox!

FREDU (*lit-TFAJLA*): Hekk kont nghidlu lil zijuhi jien - dak t'hemm zijuhi. (*Bi ftahir - juri lejn it-tebut.*)

TFAJLA: Tassew; ghandi pjaċir!

FREDU: Tant iehor hu. Kellu manija iżda. Ma kien jahmel jara 'l hadd ibajjad. Kont nghidlu jien. "Trid inbajjad?" Kont nghinhom kieku qaluli x'riedu minni... Imma xejn; qatt ma ried jaf b'tibjid. Kien jippreferi jara l-hitan gherja, fl-istat naturali, kif kien jghid hu.

ŽAGHŽUGH: U qed nara, qed nara jien!

TFAJLA: Imma kieku stess ahna mhux *water paint* nużaw, Ossy?

FONZU: Ġir! Tagħmel festa b'xelin! Tistaghġeb kif tiehu r-ruh kamra b'naqra tikhil u tiċpisa tibjid! Ara, intom thabblu raskom xejn; issa nghid lil hatni jiġi jara x'hemm bżonn isir. Tibżghux, dak bhali, raġel tar-ruh - ma jaghfaskomx żgur.

FREDU: U tkunu tridu lili ssibuni naghtikom daqqa t'id jekk ikollkom bżonn, Kathy.

TFAJLA: Tassew? Grazzi! Ahna nhallu kollox f'idejkom...

ŽAGHŽUGH: U xi thalli f'idejhom, Kathy ruhi! Ghadna 'qas

biss iddeċidejna dal-post jghoddx ghalina jew le!
FONZU: U kif ma jghoddx ghalikom, int! Da' xi jrid? Xi Buckingham Palace jewwilla?!

ŽAGHŽUGH: Ghax ma nafx jien, imma dal-post jidher traskurat wisq. U mhux żgur hawnx l-umdu wkoll.

TFAJLA: Oswald tiegħi ibati bir-rewmattizmu miskin. U l-kostipazzjoni wkoll.

ŽAGHŽUGH: Kathy! - Imma tassew, araw ftit dawk il-hitan; naqta' rasi li dak umdu li qed nara jqattar!

FONZU: U x'int tara! Dak ghax inqasmet daqsxejn ta' kannu, dak kollox! Qed nghidilkom, ftit tibjid kulma jehtieġ. U isma', fuq kollox, intom għadkom ma rajtux il-bejt. Meta kont żgħir kont nitla' hemm fuq intajjar it-tajra. Niftakar kont tara tliet kwarti ta' Malta tahti minn hemm fuq!

FREDU (*lit-TFAJLA*): Dak iż-żmien. Issa tara biss il-hajt tal-fabbrika tal-luminata faċċata.

FONZU: Imma dik fabbrika moderna! Dik luminata! U bla ċiklamat! Ejjew intom; ejjew araw il-bejt. (*Imexxihom 'il barra.*)

ŽAGHŽUGH: Jien ma nihux luminata. Ghandi d-diabete...

FONZU: Ukoll! U int ejj'ara; taħsibx għal rasek biss. Ftakar f'martek u uliedek! Ejjew!
FONZU, IŻ-ŽAGHŽUGH u T-TFAJLA jhorgu.

3 Xena

Tidhol ROŽA mat-TIFEL.

ROŽA (*burdata hażina*): Min kienu dawk?

FREDU: Żewġ boloh li jemmnu li għandhom ghoxrin sena ċens flimkien.

ROŽA: M'għandix aptit il-ħaġa moħġaġa, Fred!

FREDU: Ġew biex jikru. Ma rajtux wiċċu għad-dawl Fonzu?

ROŽA: Għarukaża. U int ma tghidlu xejn? Zijuk għadu bil-kemm kesahlu demmu f'gismu u 'gà qed taħsbu biex

tbighulu s-saqaf minn fuq rasu! ...Huh! Irid jikrih issa Fonzu, hej. Li halla f'idejja malajr kont nirrangalu jien. Imma ried iqabbaad lil hatnu Bendu, tarax. Igewwes lil razztu mishuta l'ghandu jrid imma s-sur Fonz!

FREDU jhalliha tgerger. Jaqbad kaxxa suffarini biex jixghel ix-xemghat madwar it-tebut.

ROŽA: Int se taghtini l-flus ta' dawk ix-xemghat, jew? Biex tixghelhom tinqala' kieku!

FREDU: U iva, ghal dal-ftit xelini! (*Jitfi s-suffarina. Lix-XIH.*) Aghdirni, Zi, imma hekk jew hekk, jekk tinsab Hemm Fuq m'ghandekx bzonn dawl u jekk tinsab Isfel ghandek shana bižzejjed, aktar milli tixtieq ikolli nghid.

ROŽA: Imma lanqas f'mewtu ma tahmlu kwiet? L-ewwel qtultu bil-ghali, u issa...

FREDU (*b'qilla*): Int tindahalx, Rož! Tindahalx! - Wara kollox, x'taf fuqi int? Eh, x'taf?

ROŽA: Naf li naf.

FREDU: X'taf?! Taf per eżempju li kont nirrispettah lil zijuhi jien? Tafu dan jew le?

ROŽA: Iva!

FREDU: Kont mela ma kontx! Ma kontx nahmlu imma kont nirrispettah - kont nirrispettah kif naf jien. Tahseb li haġa hafifa tagħmel għomrok iżzomm bla mittiefes il-holm tiegħek - tibqa' temmen fihom sa l-ahhar kif għamel hu? (*Jiehu l-biljetti tal-lottu u l-affarijiet ohra li hemm fuq il-mejda.*) F'dawn kien jemmen, xi trid tagħmel? Imma qatt ma qata' qalbu!... U għalhekk kont nirrispettah. Waqt li jien - jien miet kmieni wisq il-holm tiegħi. Stenbaht qabel il-waqt u sibt biss li kont qed nohlom. U nipprova kemm nipprova nerga' norqod - għalxejn. M'ghadx baqa' holm li wiehed ta' min joholmu.

ROŽA: Ma hmiltux fil-paċi, dik hi. Kien sab il-mistrieħ f'dawn l-ahhar snin. Kien kuntent hawn; hu johlom u s-Sa Kuncett

tilgħab lottu n-numri li johlom.

FREDU: Biex imbagħad qatt ma jirbah xejn. Le Roż, in-numri li tohlom malajr issib li m'humiex fost dawk li jistgħu jitolgħu. Għalhekk kont ninkedd għalih! Kieku xi darba rebah xi haġa. Imma xejn - xejn li xejn! Possibbli imma - possibbli dawn il-biljetti kollha - possibbli li qatt ma rebħu xejn!?...

Is-sur FONZ u ż-żewġ zgħażaġh jidhlu lura fil-kamra.

ŽAGHŽUGH: Impossibbli! Mitejn wisq u tghidli xejn! Imbagħad għal post bħal dan!... Mija l-aktar, u anki mija wisq!

FONZU: Wisq!? Mela ħsibtni minn wara l-muntanji lili jew? Mitejn! U qed ngħidilkom, lanqas tafu kemm qed inkun ġeneruż magħkom. Kieku jsiru jafu l-awtoritajiet li hawn dal-post storiku għall-bejgħ, l-eluf kbar joffruli għalih! Min jaf kemm jibdew isiru pellegrinaġġi bil-fjakkli għal das-santwarju fejn għex u miet l-akbar patrijott ta' żmenijietna! - Marret mitejn?

ŽAGHŽUGH: Impossibbli - ma nistgħux. Mnejn tridni ngħibhom il-mija l-oħra?

TFAJLA (*b'inspirazzjoni*): Min jaf kieku tbigh il-karozza, Ossy?!

ŽAGHŽUGH: Inbigh!... Kathy, int aghlaq halqek! Halli lili niftiehem mas-sinjur!

TFAJLA: Ossy! (*Tinfaqa' tnewwah.*)

FONZU: Hemm int, bikkejtha! Isma' minnha ibni - isma' minnha. Issa bhalek xi tridha karozza - dad-disgrazzi kollha? Xi trid biex tmutilha qasir il-ghomor miskina meta taf li 'gà għandek ir-rewmattiżmu, id-diabete, l-ażżma...

ŽAGHŽUGH: Skużi, l-ażżma m'għandix! - Isa, Kathy ruhi; *I'm sorry*; tibkix.

FONZU: U insomma - il-kostipazzjoni jekk mhux l-ażżma. Mitejn - mitejn u marret. Tittantax il-providenza, ibni!

TFAJLA: U isa, Ossen!

ŽAGHŽUGH: Ma nafx jien...

TFAJLA: U isa.

ŽAGHŽUGH (*icedi*): Insomma. Imma tiġix tnewwahli wara li nkunu fattarnieha!

TFAJLA (*tbusu*): *Thank you*, Ossy!

FONZU: Fatta mela! Mitejn! Hamsa 'l hawn, Ginger. (*Jiehu b'idejn iż-żaghżugh.*)

TFAJLA: Nghaddu ghada biex nikkurdaw kolloxx mela!

FONZU: M'ghaġġlin milli jidher intom. Ghada iżda hemm il-funeral tax-Xih. L-aħjar thallu għal pitghada.

FREDU: Iżda jekk tridu tistgħu tiġu għall-funeral intom ukoll, Kathy.

FONZU: Hekk hu! Anzi, aħjar; niddiskutu kolloxx tul it-triq. Se jkun funeral memorabbli!

ŽAGHŽUGH: Tajjeb, għal ghada mela.

FONZU: Għal ghada, 'k Alla jrid. Ha nwassalkom, ħa.

FONZU u Ž-ŽAGHŽUGH jhorgu l-ewwel, (IT-TFAJLA titnikker wara.

TFAJLA (*il FREDU*): Čaw, Freddy. Tahseb li l-iswed ikun jixraqli?

FREDU: Għall-funeral? M'hemmx dubju, ruhi...

ŽAGHŽUGH (*isejħilha minn barra*) Kathy! Tlaqna aħna! *IT-TFAJLA thaffef tohroġ.*

IV XENA

ROŽA: Sabhom għal snien Fonzu.

FREDU: U dawk iż-żewġt imsejtna se jiġu hawn flok zijjeti. Possibbli ma setax isib xi hadd aħjar?

ROŽA: Kieku halla f'idejja kont insiblu, mela ma kontx. Kien hemm wiehed Inġliż kien lest ihallas il-belli liri. U flus fil-pront dak, Fred!

FREDU: Imma barrani.

ROŽA: Flus fil-pront! Tar l-ghasfur imma issa. - Puu, donnu 'gà beda jidlam. Dat-temp ma tihodlux kopja.

FREDU: Rih isfel. (*Ifittex biex ikebbes sigarett.*) Fejn tlaqthom is-suffarini?

ROŽA (*tixghel il-lampa tal-pitrolju*): Gharukaža. Sa nimlew kullimkien riha ta' pitrolju hawn ġew. Ghax ma tarax x'tagħmel għal dawk il-kontijiet ta' l-elettriku?

FREDU: Dalwaqt, Rož, dalwaqt. Malli jkolli dawk l-erba' soldi tihux hsieb; kollox inhallas (*Jiehu s-suffarini ta' ROŽA biex imur jixghel ix-xemghat.*)

ROŽA: U aħsibli għall-flus ta' dawk ix-xemghat mela, eh?

FREDU: Iva! (*Jieqaf, suffarina mixghula f'idu.*) Imma jista' xi hadd jgħidli x' għandhom bżonnhom ix-xemghat il-mejtin, Rož?

ROŽA: Ara jekk ma tridx tixghelhom xejn, tafx. Fuq kollox dak zijuk mhux zijuhi.

FREDU jixghel sigarett flok ix-xemgha. Bil-kaxxa tal-ġbir f'idejh imur lejn is-sodda u jinxtehet fuqha jghodd il-kontribuzzjonijiet. ROŽA mehdija tirroranġa l-ftila tal-lampa.

IT-TIFEL idur mal-kamra. Jiehu l-kaxxa tas-suffarini mill-mejda, jaqbad sigġu u jmur lejn it-tebut tax-XIH. Jitla' fuq is-sigġu u jixghel ix-xemghat. Meta jlesti jieqaf ihares lejn IX-XIH - speċjalment lejn idejh. Idawwar ħarstu mal-kamra, imbagħad jinżel mis-sigġu imur lejn is-sodda u jiehu l-gwarniċ imkisser minn idejn FREDU.

FREDU (*bla ma jgħolli ħarstu mill-flus*): Mur 'l hemm int.

IT-TIFEL jiehu l-gwarniċ miegħu lejn it-tebut u jerga' jitla' fuq is-sigġu. Bir-reqqa kollha jqieghed il-gwarniċ f'idejn IX-XIH. Tistema' taħbita tal-qalb - taħbita wahda biss iżda li donnha tidwi u tfaqqa' mal-kamra kollha.

IT-TIFEL bil-hasda jaqa' minn fuq is-sigġu. FREDU u ROŽA jgħollu rashom maħsudin u jħarsu lejn it-tebut.

Id IX-XIH tibda titharrek bil-mod sakemm tinghalaq marsusa fuq il-gwarniċ... u bil-mod il-mod il-qalb terġa' tibda tinstema'

thabbat regolari bhal qabel.

FREDU (*bil-kemm jiflah iqum bil-wieqfa*): X'ix-xjafek!...

ROŽA (*imwerwra*): Madonna Santissima!

Mal-hoss tal-qalb thabbat il-bibien ta' l-appartamenti l-ohra tal-kerrejja jinfethu wiehed wara l-iehor, l-uċuħ tal-ġirien, skantati u maħsudin, jixirfu bis-serqa minn wara l-koxox tal-bibien.

Lura fuq, fil-kamra tal-kerrejja, FONZU jitfaċċa bhal sajjetta fil-bieb, ghajnejh imberrqin jiġru mill-ewwel fuq it-tebut.

ROŽA (*safra mewt - trodd is-slaleb*): Madonna Santissima - dan hu! (*Turi lejn IX-XIH.*)

FONZU: HU? X'int thewden!?

ROŽA: Hu dan! Santa Barbara! Dan hu qed nghidlek! (*Tingibed lura lejn il-bieb.*) Irxoxta! Reġa' rxoxta!

FREDU (*jersaq lejn it-tebut*): Minn hawn ġej il-hoss kieku... U din - din donnha qalbu - qalbu thabbat! Dan mhux mejjet, Fonz!

FONZU: X'intom thawdu! Ma jistax ikun! (*Jersaq lejn it-tebut, aktar imghaddab milli mbeżża'.*)

FREDU: Ismaghha! Din qalbu!

ROŽA: Reġa' rxoxta! *Rejkwe maternam skantim paċe!* Irxoxta!

IT-TIFEL: Irxoxta! (*Iqum mill-art u jiġri 'l barra jghajjat ferħan.*) In-Nannu rxoxta! In-Nannu reġa' rxoxta! (*Lehnu jinstema' jirbombja u jidwi mal-kerrejja kollha.*)

FREDU (*mibluh hdejn IX-XIH*): Din qalbu qed nghidlek, Fonz - af li dan mhux mejjet!

FONZU: X'jiġifieri mhux mejjet imma! Dan mejjet hallejtu jien! ...Mur zomm lil dak it-tifel qabel jagħmel xi wahda!

Fil-bieb tfaċċaw ukoll IŻ-ŽAGHŽUGH u T-TFAJLA.

ŽAGHŽUGH: Skuži, imma dal-hoss minn hawn ġej?

FREDU (*lil FONZU*): Rajtx! Huma wkoll qed jisimghuh! Din qalbu!...

FONZU: U x'jimpurtani minn qalbu l-hadra li kellu! Dak mejjet u roddlu salib ammen! Ma ġibniex tabib ahna?

M'eżaminahx u kkonferu li miet? Sa ċ-ċertifikat iffirma!
Fejn hu - mhux għandek kien?...

FREDU (*johroġ iċ-ċertifikat mill-but*): Hawn...

FONZU (*jahtafulu*): Hemm ara! Aqraw! Dak mejjet - tafu
taqraw jew ma tafux? Dak mejjet!

FREDU: Uffiċjalment - legalment, iva, imma...

FONZU: Eh, imma xejn! La uffiċjalment u legalment dan
mejjet - mejjet ikollu jibqa'!

FREDU: Għajnejh ma fetahhomx kieku...

FONZU: U lanqas jiftahhom! Minn dejjem ma kienx jahmilni
dak! Kien jaf li qatt ma vvutajtlu! Għalhekk baqa' haj, sena
wara l-oħra - biex ipattiheli u ma jhallinix nikri dan l-
appartament! U issa li jinsab id-dinja l-oħra - in-nar ta' l-
infern igerrimlu ruhu! - issa li għamilna minn kollox biex
nagħmlulu difna papali, issa se jkompli jittfaghli l-bsaten
fir-roti. Ma jahmilx jarani naqla' erba' soldi!

ROŽA: Dan xogħol id-dimonju, barra minn hawn is-sieġha ta'
dal-hin! (*Trodd aktar slaleb - IŻ-ŻAGĦŻUGH u T-TFAJLA,
ma jissugrawx jidhlu fil-kamra, jagħmlu bħalha,
ipnotizzati.*)

FONZU: Dimonju jew xitan mhux se nhallih iqajjimuli mill-
mewt! Hawn għandi dil-karta. (*Iferfer iċ-ċertifikat tal-
mewt*) u biha u bih b'kollox nibqa' sejjer saċ-ċimiterju,
ukoll jekk ikolli nhaffirli fossa jien stess! Qed tisma' ja xih
żmagat, lili ma tagħmilhielx - u daqshekk!

FREDU: X'għandu hemm? (*Juri lejn il-gwarniċ f'idejn IX-
XIH*) Kif ġie hemm?

FONZU: Intom tafu! Jien magħkom fdajtu. Imma lanqas ma'
kadavru ma tista' tafdakom intom li ma ssibux mezz u
tqajmuh!

*FONZU jissielet biex jipprova jiehu l-gwarniċ minn idejn IX-
XIH iżda ma jirnexxilu bl-ebda mod.*

ROŽA: Santa Barbara! Dan invażat! Dahal xi xitan ġo fih żgur!